

B OEKEN

[B] ONGEGENEERD GLUREN IN BEROEMDE (SCHRIJVERS)LEVENS. VIJFTIG JAAR PRIVÉ-DOMEINREEKS

Het is moeilijk om geen zwak te koesteren voor de Privé-Domeinreeks. Het romige papier, de welgekozen covers, de herkenbare Bembo-letter én uiteraard de plejade aan egodocumenten en herinneringen uit de complete wereldliteratuur: geen wonder dat de serie de hebzucht van de verzamelaar opwekt. Bibliofielen beschermen de delen dan ook als goudklompjes in hun boekenrayons. Bij winkeldieven is Privé-Domein bij uitstek gewilde waar. De hoogwaardige serie blijft een van de paradepaardjes van uitgeverij De Arbeiderspers. Sinds 1966 serveert Privé-Domein autobiografische geschriften van beroemde schrijvers, kunstenaars, musici, filosofen, fotografen of denkers. Ruim 280 delen lang komt de reeks ongegeneerd tegemoet aan ons literaire voyeurisme en biedt te tegelijk een onovertroffen tijdsbeeld. Egodocumenten spreken meer dan ooit tot de verbeelding. Het blijvende succes van de reeks weerspiegelt wellicht onze toegenomen drang om dicht op de huid te zitten van onze geliefde schrijvers, hen hun diepste zielenroerselen te ontfutselen en ons te spiegelen aan andermans bestaan. De passie van literaire speurneuzen en

wetenschappers om na de dood van een auteur diens dagboeken of brieven te ontsluiten, op zoek naar onthullingen, is bovendien gesneden koek voor de Privé-Domeinreeks.

Is Privé-Domein de langstlopende literaire boekenserie van de Lage Landen? Veel kan het toch niet schelen, nu de reeks zijn vijftigste verjaardag viert én er meteen ook een ware opstoot is van nieuwe delen, met daarbij nogal wat Nederlandstalige auteurs als Doeschka Meijnsing, Heere Heeresma, Ilja Leonard Pfeijffer, Gerbrand Bakker en de brieven van Arnon Grunberg. “Privé-Domein is het visitekaartje van de uitgeverij. We willen de reeks weer duidelijk op de kaart zetten. Wij merken de laatste jaren dat er hernieuwde aandacht is voor de uitgaven, het is nog steeds een serie die leeft”, vertelde redacteur Michel van de Waart van De Arbeiderspers in januari 2016 in *Boekblad*, met de ambitie om meteen ook een nieuw publiek aan te boren. Tegenwoordig is Privé-Domein prominent aanwezig op Facebook en op internet én blijven ze gerichte promotionele acties op touw zetten.

Op zich is het al een half wonder dat een boekenreeks het zo lang uitzingt. Want reeksen, daar is de modale lezer niet meer zo tuk op. Steeds vaker leggen series er voortijdig het bijltje bij neer. Uitgeverijen als Athenaeum-Polak & Van Gennep kunnen ervan meespreken. Hun luxueuze Gouden

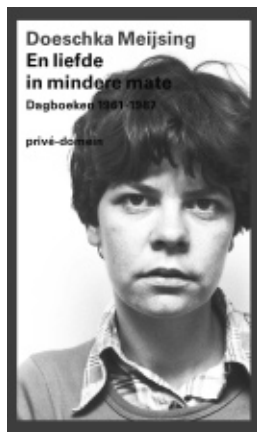

Reeks en sommige derivaten ervan moesten ze wegens een stagnerende verkoop op non-actief zetten. Alleen de Perpetua-reeks, met klassiekers uit de wereldliteratuur onder auspiciën van een keurcommissie, bleef overeind, zij het dat het reeksaspect niet meer op de voorgrond werd geplaatst. Beroemde reeksen als de Salamander of de Bezige Bij Reuzenpockets zijn al een poos verdwenen. De Rainbowpockets kenden zwaar weer en beleefden later dan toch een wederopstanding. Alleen de Russische Bibliotheek van Van Oorschoot leek moeiteloos overeind te blijven, met zijn luxueuze ontsluiting van Russische klassiekers.

Privé-Domein wist de meubelen steeds te redden, met een gemiddelde oplage van tegenwoordig zo'n 2.500 à 3.000 verkochte exemplaren, soms ook lager. Maar er waren evengoed piekmomenten toen bepaalde delen 50.000 exemplaren haalden (zoals de memoires van Annie Romein-Verschoor) of de zes delen met herinneringen van Konstantin Paustovskij op de 10.000 exemplaren afstevenden, zo weet Lisa Kuitert in haar essay "Privé-Domein. Panthéon van de bekentenisliteratuur." Volgens Martin Ros werden bijvoorbeeld ook de dagboeken van de gebroeders De Goncourt een voltrefter, met 20.000 exemplaren, net als *Het roer kan nog zesmaal om* van Maarten 't Hart. Privé-Domein verramsjte nooit, wat betekende dat

sommige minder roulerende delen wel vijftien tot vijftig jaar in voorraad bleven. Toch kende de reeks ook fameuze dipjes en werd er met de erfenis van het geheel wel eens flink gemarchandeerd. Zo kon je ook een tijdlang moeilijk vindbare of uitgeputte delen via *print on demand* bestellen. Sympathiek naar de klant, maar toch een kleine smet op het bibliotheek karakter van de reeks, want je merkt meteen dat zo'n deel niet hetzelfde druktechnische kwaliteitsniveau haalt.

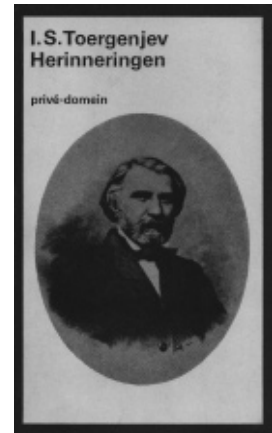
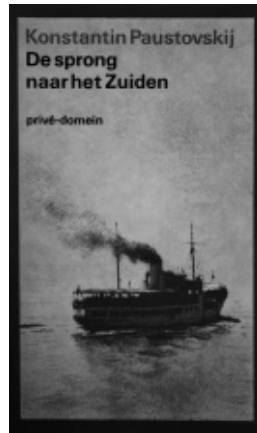
Over het ontstaan van de Privé-Domeinreeks doen nog steeds diverse versies de ronde. Zeker is dat de intrede van Martin Ros bij De Arbeiderspers in 1964 een en ander in beweging zette. Hij moest het slabakkende fonds weer nieuw leven inblazen met hoogwaardiger literatuur. Ros was in hoge mate geïnteresseerd in de Franse letteren en stuitte daarbij in het kantoor van zijn directeur Johan Veeninga op een foto van Paul Léautaud. De dagboeken van Léautaud zouden de ultieme vonk voor Privé-Domein betekenen. Veeninga kende het pittige, erotische *Journal particulier* van Léautaud, zoals het in 1956 in twee banden door de Editions du Cap in Monaco was uitgegeven, onder het imprint van "Domaine Privé" en was er een liefhebber van. De naam Privé-Domein is hierop geïnspireerd. Ros en Veeninga zouden samen de reeks bekoststof hebben én Léautaud als een van hun stokpaardjes

brengen. Maar Veeninga maakte de lancering van de vier eerste delen Privé-Domein in november 1966 niet meer mee: hij kwam om bij een ongeval op 1 mei 1966. Martin Ros en productie-directeur Wim Mol brachten de reeks tot gratie en grandeur, later samen met adjunct Theo Sontrop en Emile Brugman. Op dat moment werd ook de vormgeving van de reeks vastgelegd door Kees Kelfkens: een licht afwijkend formaat van 11,5 bij 19,5 centimeter met genaaid-gebrocheerde paperbacks, wél met flappen en een niet-geplastificeerd inktvlekgevoelig omslag op Simili Japon; fraai, redelijk dik crémekleurig gevegerd getint papier. Op de cover bakende een kader het “Privé-Domein” af en werd gebruik-gemaakt “van direct-aansprekende achtergrond-illustraties” die de sfeer van het boek moesten weergeven, of schrijversportretten. Daarbij werd telkens gevarieerd met twee kleurtonaliteiten. Het ontwerp bleef nagenoeg ongewijzigd door de jaren, al brachten Marjo Starink en Nico Richter er later nieuwe toetsen aan, zij het niet altijd verbeteringen. Het foto-aspect kwam meer op de voorgrond te staan, maar de beeldkeuze liet soms te wensen over. Nog een merkwaardigheid: aanvankelijk werden – op zijn Frans – de boeken onopengesneden aangeboden, zodat de lezer zelf de katernen diende open te wrikken. Dat leidde tot enorme misverstanden, omdat sommigen ze met de vingers, schaar of bot keukenmes opensneden. Een klant liet zelfs weten dat “die arbeiders van de Arbeiderspers te lui waren om hun boeken behoorlijk af te werken”.

Na vijftig delen werd vanaf 1974 de gimmick stopgezet.

Inhoudelijk oogde Privé-Domein eerst nog als een ratjetoe. De egodocumenten die de omnivoorzler Ros aan boord haalde, waren niet altijd van hoogstaande makelij: zo verschenen onder meer twee memorialen van lichtekooien als Majbritt Morrison (*Jungle West 11*) of Zoe Progl (*Koningin van de onderwereld*), of van de Russische bohémien-emigrant Victor Alexandrov (*Adder onder de adders*). Al sloeg het eerste deel wél meteen vonken: *Herinneringen aan mijn roomse jeugd* van de Amerikaanse schrijfster Mary McCarthy. Ros wilde nobele onbekenden met een pakkende levensloop broederlijk een plaats gunnen naast beroemde scribenten en hun egogeschriften. Hij noemde het “een paradijs in de schemer: de memoires van taxichauffeurs, glazenwassers, weggelopen priesters, oplichters, eerlijk als goud, offerbloklinters, voormalige strijders in het vreemdelingenlegioen, deelnemers aan politonele acties etc. (...)” Maar zo’n vaart liep het niet. Pijlsnel werd het niveau opgetrokken en gingen de koekoeksjongen eruit. Het moesten boeken worden met “een scherpe non-conformistische opmerkingsgave en een radicale oprechtheid”. Auteurs als August Strindberg, Giacomo Casanova, Hermann Hesse en George Orwell kregen een plek en er verschenen memorabele delen als *Berlijnse jeugd* van Walter Benjamin, de *Herinneringen* van I.S. Toergenjev, F. Scott Fitzgeralds *De namiddag van een schrijver*,

de aforismen van Arthur Schopenhauer of de roerige memoires van diva Claire Goll. Geleidelijk aan steeg de ster van de reeks en verwierf ze steeds meer aanzien, ook door welgemikte promotie. En omdat de delen er natuurlijk ook – ondanks hun prijzigheid – zeer aantrekkelijk en verrassend uitzagen. Aan een gestaag ritme kreeg de reeks vorm, meestal met een achttal delen per jaar. Maar “er is altijd al een grillige uitgeeffrequentie geweest”, merkt Lisa Kuitert op. “1984 en 1985 waren topjaren met veertien en dertien titels. In 1977 verschenen er slecht twee.” In het jubileumjaar is het tempo weer flink opgeschroefd, met zeven titels, waaronder dus nogal wat Nederlandstalige (zie verder).

Vrijwel iedereen die verslingerd raakt aan de reeks, haalt bijna iconische Privé-Domeindelen in gedachten, echte ijkpunten, legendarische delen die het leesplezier voorgoed kleurden. In mijn geval waren dat bijvoorbeeld Gerrit Komrij’s *Verwoest Arcadië*, Jeroen Brouwers’ *Mijn Vlaamse jaren*, de brieven van Gustave Flaubert, Henry De Montherlants *Spelen met stof*, Claire Golls *Alles is ijdelheid* of Elias Canetti’s *De behouden tong* of *De fakkel in het oor*. Canetti zou overigens met tien delen een voornaam auteur worden in de reeks én ook Konstantin Paustovskij’s zesdelige memoires behoorden tot de highlights. Om nog te zwijgen van de smeuge dagboeken van de gebroeders De Goncourt, die de roddelkonten onder ons van munitie voorzagen.

Geleidelijk aan passeerde de hele wereldliteratuur de revue in briefwisselingen of egodocumenten, waarbij Ros en Sontrop toch een voorkeur aan de dag legden voor Russen en Fransen. Amerikanen zijn er altijd erg bekaaid vanaf gekomen in de Privé-Domeinreeks en Afrikaanse schrijvers ontbreken zelfs geheel, met af en toe een auteur uit Azië. Ook vrouwelijke auteurs hebben nog een inhaalbeweging tegood. “Privé-Domein is een voornaam geslacht met grote aanhorigheden, verspreid over de hele wereld, maar met telgen hoofdzakelijk op het Europese en Russische continent”, schreef Luc Decorte in 1988 in dit tijdschrift. Zijn vaststelling geldt in feite nog altijd. Ook nogal wat componistenmemoires kregen een onderkomen, zoals Dimitri Sjostakovitsj en Hector Berlioz. Maar niet elke componist bleek ook een gedegen pennenvoerder. Twee fotografen met een turbulente levensloop werden eveneens terecht opgenomen: Man Ray en Nadar. Ze bleken uitstekend in het palet van Privé-Domein te passen, met hun opmerkelijke oog en multidisciplinariteit. Ze sloten perfect aan bij wat Peter Claessens, die twee jaar lang redacteur was van de reeks, ooit opmerkte: “Wat ik belangrijk vind, is dat de schrijver op een gegeven moment boven zijn particuliere herinneringen uitstijgt en ook een tijdsbeeld weergeeft. Het persoonlijke krijgt dan een algemene betekenis, een universele herkenbaarheid.”

Er bleven niettemin eigenaardige buitenbeentjes opduiken, zoals bijvoorbeeld Zinaida Hippus (*De schittering van woorden*) of Misia Sert (*Misia*).

Ze maken mede de charme uit van de reeks. Zelfs spooktitels werden niet geschuwd. Martin Ros bekende in een interview dat *Gottliebs dood* van Frank Meyrink een mystificatie was en zou geschreven zijn door “een eenvoudige student uit Nijmegen. Met een versleten aktetas. Hij was helemaal stuk van Goethe, net als [Boudewijn] Büch.” Tot op heden is de identiteit van de auteur niet bekend. Zit Ros er zelf achter? Soms werd de bal ook flagrant misgeslagen en was de kritiek onverbiddeijk. Edities werden weleens drastisch gecompriimeerd of van een haastige toelichting voorzien. Zo liet W.F. Hermans zich naar aanleiding van *Uit mijn leven* van Friedrich Nietzsche ontvallen (in *NRC-Handelsblad*, 26 november 1982) dat Privé-Domein “steeds meer een serie corrupte bloemlezingen uit slechte vertalingen [wordt], met meestal gebrekkige toelichting erbij.” Gelukkig werd er tijdig aan de rem getrokken.

Met mondjesmaat slopen er ook Nederlandstalige hedendaagse auteurs binnen zoals Cees Nooteboom, Jeroen Brouwers, Maarten 't Hart en Gerrit Komrij. Die laatste was een poos bij De Arbeiderspers werkzaam. Maar ook gecanoniseerde Nederlandse schrijvers als Belle van Zuylen of Willem Kloos verwierven een plek. Voor schrijvers als August Willemsen, Luuk Gruwez, Paul de Wispelaere of J.J. Peereboom was het een grote eer om als Nederlandstalige auteur voor de reeks te worden gevraagd. Willemsens *Braziliaanse brieven* groeiden al snel uit tot een ongewone publiekslieveling.

Eventjes gaf De Arbeiderspers ook specifieke opdrachten aan Nederlandstalige schrijvers om één jaar lang een dagboek bij te houden. Dat liep niet altijd bijster goed af. Zo kregen (de intussen overleden) Rogi Wieg en Koos van Zomeren behoorlijk de wind van voren, omdat ze het niveau van Privé-Domein onwaardig zouden zijn geweest. In dit vijftigste jubileumjaar is de Nederlandse literatuur weer goed vertegenwoordigd, met het eerste deel van het dagboek van Doeschka Meijsing, de *Brieven uit Genua* van Ilja Leonard Pfeijffer (beide besproken in dit *Ons Erfdeel*-nummer) en *Bleib gesund!*, een keuze uit de brieven van Heere Heeresma (besproken in *Ons Erfdeel* 2/2016, pp. 184-186). Stuk voor stuk leidde het tot laaiende recensies van de lijvige delen. In het geval van Meijsing en Heeresma werd in ieder geval niet bespaard op de wel erg uitvoerige toelichting. Toch knarst de vormgeving af en toe, hoewel is

aangekondigd de oorspronkelijke genaaid-gebrocheerde bindwijze in ere te herstellen. Wanneer de delen te dik worden, kun je de ruggen amper plooiën en de tekst zit bij momenten te dicht bij de vouw, of de pagina's lopen enigszins scheef af. Ook de belettering op de covers is niet altijd even geslaagd. Kijk maar even naar de zwarte letters op het omslag van Doeschka Meijsings *En liefde in mindere mate*. De titel is niet geheel goed leesbaar omdat de tekst door haar zwarte haardos is geplaatst..

Het zijn slechts *accidents de parcours* in een reeks met internationale weerklank, die opnieuw een hoog peil én ritme aanhoudt en ontgensprekelijk een sieraad blijft voor elke literatuurlijfhebber. Gezien de nieuwsgierigheid naar autobiografische wetenswaardigheden geenszins lijkt te temperen, kan Privé-Domein het adagium van Paul Léautaud perfect handhaven. “Als ze helder en waarachtig zijn geschreven, door lui met pit, die een welgevuld leven achter zich hebben, door mensen die weten te observeren en te vertellen en die de kunst van overdragen in woorden verstaan, ja, dan zijn [herinneringen, dagboeken, brieven en bekentenissen] de enige boeken die waard zijn gelezen te worden.”

DIRK LEYMAN

www.privedomein.info

Bronnen

- MARTIN VAN AMERONGEN, *Mijn leven zijn leven*, over biografieën, autobiografieën, hagiografieën en anti-biografieën, Amsterdam, Stichting CPNB, 1993.
- LISA KUITERT, *Privé-Domein. Pantheon van de bekentenisliteratuur*, in jubileumfolder 50 jaar Privé-Domein, 2016.
- LISA KUITERT, *Het uiterlijk behang, reeksen in de Nederlandse literatuur*, De Bezige Bij, 1997. (deel 4, “Een vangnet voor moderne schrijvers, de triomf van de paperbackseries”, pp. 326-330)
- LUC DECORTE, “Privé-Domein: het paradijs van uitgeverij De Arbeiderspers”, *Ons Erfdeel*, jaargang 31 (1988), nr. 5, pp. 751-753. Online: www.dbnl.org/tekst/_ons003198801_01/_ons003198801_01_0216.php
- CONSTANTIJN HOFFSCHOLTE, “Privé-Domein: nog steeds een serie die leeft”, *Boekblad*, januari 2016.